

”Nu får ni klara min son själva”

**En vetenskaplig essä om förskolan som en del av
institutionaliseringen av barndomen.**

Av: Anneli Molin

Handledare: John Haglund

Södertörns högskola

Förskolläro- och utbildningsvetenskap med interkulturell profil, erfarenhetsbaserad

Självständigt vetenskapligt arbete i essäform, vårterminen 2019

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA | STOCKHOLM
sh.se

Abstract

“Now you get to cope with my son yourself”. A scientific essay on the preschool as being a part of the institutionalization of childhood.

My essay is about the transition between home and preschool and takes its starting point in two stories. The first describes an induction conversation and how I as an educator react and act on the basis of the reactions of the two caregivers. The second story also depicts two different reactions from caregivers just before they go home after the first day of preschool training.

My purpose with the essay is to find out whether these reactions from caregivers are based on the same problem, institutionalization of childhood. From society's demands on society's members, preschool politics and society's views, it has developed a institutionalization. Through a historical perspective, I want to try to shed light on how it can affect the reactions and actions of legal representatives in the transition between home and preschool.

Shared responsibility, how does it look between home and preschool when society has created an institutionalization of childhood? In my essay I would like to shed light on how the pre-school's policy documents over time influenced and changed the perception of responsibility. From being nurtured in the home and educated in preschool as an institution to give the preschool the responsibility to develop a collaboration between home and preschool in a close and trusting way.

As a ready preschool teacher June 2019 I start working in the business of preschool with a mission that is guided by a new curriculum, “Lpfö 18”. I wondered then, how these changes affect my job as a preschool teacher? In my essay, I want to try to give my views on the changes and how I now think that I can approach the concept of teaching that is part of education.

I will use a scientific essay as a method, where I reflect on my dilemmas and with the help of a historical perspective on preschool politics. By trying to shed light on positions and assignment formulations that have been given may have gained importance in the perception of the shared assignment between home and preschool. Also highlight and reflect on what the new curriculum, “Lpfö 18”, and its reformulations can be of importance in terms of the view of a preschool teacher's mission in the future.

Keywords: preschool history, institutionalization of childhood, shared responsibility, education, transition between home and preschool

Sammanfattning

Min uppsats handlar om övergången mellan hem och förskola och tar sin utgångspunkt i två berättelser. Den första beskriver ett inskolningssamtal och hur jag som pedagog reagerar och agerar utifrån de båda vårdnadshavarnas reaktion. Den andra berättelsen skildrar två olika reaktioner också det från vårdnadshavare precis innan de ska gå hem efter inskolningens första dag.

Mitt syfte med uppsatsen är att ta reda på om dessa reaktioner från vårdnadshavarna grundar sig i samma problem, institutionaliseringen av barndomen. Ur samhällets krav på samhällsmedlemmarna, förskolepolitiken och samhällets syn har det växt fram en institutionalisering. Jag vill genom ett historiskt perspektiv försöka belysa hur det kan påverkar vårdnadshavarnas reaktioner och agerande vid övergången mellan hem och förskola.

Hur ser det delade ansvaret mellan hem och förskola ut när samhället har skapat en institutionalisering av barndomen? I min essä vill jag belysa att förskolans styrdokument över tid påverkat och förändrat synen på ansvar. Från att fostras i hemmet och utbildas i förskolan som institution till att ge förskolan ansvaret att utarbeta ett samarbete mellan hem och förskola på ett nära och förtroendefullt sätt.

Som färdig förskollärare juni 2019 börjar jag jobba i verksamheten på förskolan med ett uppdrag som styrs av en ny läroplan, ”Lpfö 18”. Jag ställer mig då frågande till hur dessa ändringar påverkar mitt uppdrag som förskollärare? I min essä vill jag försöka att ge min syn på ändringarna och hur jag tänker mig att jag nu kan förhålla mig till begreppet undervisning som ingår i utbildning.

Jag kommer att använda mig av en vetenskaplig essä som metod, där jag reflekterar kring mina dilemman och med hjälp av ett historiskt perspektiv på förskolepolitiken. Genom att försöka belysa ställningstaganden och uppdragsformuleringar som kan ha fått betydelse för synen på det delade uppdraget mellan hem och förskola. Jag kommer även lyfta fram och reflektera kring vad den nya läroplanen, ”Lpfö 18”, och dess omformuleringar kan få för betydelse vad det gäller synen på en förskollärares uppdrag i framtiden.

Nyckelord: förskolans historia, institutionalisering av barndomen, delat ansvar, utbildning, övergången mellan hem och förskola

Innehållsförteckning

1.	Berättelser	5
1.1	Inskolningssamtal	5
1.2	Första inskolningsdagen	7
2.	Syfte och frågeställningar	9
3.	Metod	11
4.	Etiska överväganden	12
5.	Reflektion	12
5.1	Pedagogisk utbildning historiskt	15
5.2	Förskolan historiskt från 1970 och fram till nu	16
5.3	Ansvar för barnet mellan familj och förskola	25
5.4	Den nya läroplanens ändrade formuleringar	31
5.5	Min blivande roll som förskollärare med "Lpfö 18"	35
6.	Slutord	36
	Referenser	39

1. Berättelser

1.1 Inskolningssamtal

– Välkomna till förskolan Stranden. Jag heter Anneli och jobbar här på avdelning Vatten där Wilma ska börja. Jag tar en svettig hand i min och känner att hans hand skakar lätt troligen av nervositet, tänker jag.

– Tack, jag heter Patrik och är Wilmas pappa.

– Hej, Sofie, Wilmas mamma. Vi lämnade Wilma hos mormor, för vi behöver träffa dig i lugn och ro. Vi har massor av frågor. Jag besvarar henne med ett handslag som jag uppfattar är bestämt och hårt.

– Välkommen. Tillsammans löser vi ut alla frågor och funderingar. Vi har gott om tid på oss. Den här vägen, vi ska sitta i vårt samtalsrum.

Mitten av augusti. Nu är det dags att arbeta efter en lång härlig semester med sol, bad och avkopplande läsning under parasollet. Tänker tillbaka på alla minnen från sommarens semester som är så nära, men just nu känns det som att de glider längre och längre bort. Nu är det verkligen dags, höstterminen är igång. Vi på förskolan Stranden ska välkomna alla gamla och nya familjer till oss. Vi har under två dagar iordningsställt förskolans gemensamma utrymmen samt möblerat avdelningen på ett sätt som vi hoppas ska väcka barnens nyfikenhet och inspirera barnen till lek och ett utforskande. Under dagen väntar för mig och min kollega Therese inskolningssamtal med vårdnadshavare till åtta familjer inför starten på förskolan.

Jag känner mig lugn, och väl förberedd inför att ta emot första familjen, både Wilma och hennes båda vårdnadshavare träffade jag när de tidigt i våras var och besökte oss då de stod inför sitt val av förskola. Jag minns besöket väl, då Wilma var som en liten virvelvind som drog in på avdelningen, kul att de valde oss som förskola och att få lära känna henne närmare.

Jag välkomnar Sofie och Patrik med att sitta ner, rummet är inrett med fyra röda fåtöljer placerade så alla kan se varandra under samtalet. Det är ljudisolerat och inbjuder till en tystnad som är både lugnande och skrämmande på samma gång. Jag försöker skaka av mig känslan av Sofies bestämda handslag och Patriks nervositet. I min hand har jag en lista på punkter jag förväntas ta upp på samtalet samt information till vårdnadshavare. Jag lägger dem på bordet bredvid mig och sätter mig i en fåtölj så att jag ser både Patrik och Sofie.

– Återigen, vill jag hälsa er välkomna till förskolan Stranden och avdelning Vatten. Jag och min kollega Therese, tillsammans med två kompisar som redan går på Vatten, kommer imorgon välkomna Wilma och ytterligare sju kompisar till oss. Samtidigt som jag hör mig själv prata möter min blick ett par ögon som fylls av tårar. Det känns lite olustigt, vet inte riktigt var jag ska hålla blicken. Jag fortsätter;

– Berätta, vem är Wilma? Sofies tårfyllda ögon svämmas över då jag räcker henne en näsduk. Hon tar emot den och torkar sig försiktigt under ögonen. Hennes bestämda handslag var det en form av osäkerhet hinner jag tänka, där jag sitter mitt emot henne när hon torkar sina tårar. Min praktiska yrkeserfarenhet talar om för mig att bara vara tyst en stund och låta känslorna ta sin tid. Jag väcks ur mina tankar.

– Oj, är det så många nya som ska börja, hur ska det gå? hörs tyst från hennes gråtfyllda röst. Patrik tar Sofies hand samtidigt som även han uttrycker deras oro.

– Vi har läst att förskolan har stora barngrupper och hur ska jag tolka partidebatten igår där samtliga partier lovar mer resurser till skola och omsorg? Vi är oroliga över att ni inte ska hinna se vår lilla Wilma.

– Jag lovar er, att vi ska göra allt vi kan för att lära känna Wilma och finnas här för henne när hon behöver oss. Jag försöker lugna dem samtidigt som jag kan känna igen mig i deras bild av förskolan som målas upp i den politiska debatten och i samhället i stort, där stora barngrupper är en het diskussion i valrörelsen som är i full gång.

– Berätta om Wilma, vad tycker hon om att göra, försöker jag igen.

– Hon är det bästa som finns, Patrik skiner upp och ger mig en beskrivande bild av en tjej som gillar att vara i stora sällskap, gärna mitt i där det händer. Hon är också nyfiken på att utforska världen omkring henne.

Jag sitter och lyssnar samtidigt som jag antecknar lite om Wilma utifrån Patriks berättelse och känner en lättnad över att jag smidigt kunde komma vidare i samtalet trots Sofies tårar. Jag har erfarenhet av vårdnadshavare som gråter på samtal, men det berör mig alltid och jag kan förstå och känna med vårdnadshavare i deras oro över att det bästa de har ska de lämna ifrån sig för att kunna jobba. Jag fortsätter med att informera om det som står på min lista. Förskolans förväntningar på vårdnadshavare så som att fylla i vistelsetid och anmäla frånvaro, fylla i anhöriglista med kontaktuppgifter, öppettider och rutiner kring säkerheten vid lämning och hämtning. Vi tittar även igenom förskolans läroplan och hur en dag på förskolan är upplagd.

Vårt fortsatta samtal kretsar sedan kring deras oro med många frågor. Vilka kläder ska barn ha på förskolan? Nappen, vad anser vi om den på förskolan, får barn ha napp? Det efterföljs av andra relativt vanliga frågor tänker jag när jag sitter där och lugnar de oroliga vårdnadshavarna. Vi kommer även in på hur deras roll kan se ut under den tre dagar långa föräldraaktiva inskolningen. Hur förväntas en vårdnadshavare hjälpa sitt barn på bästa sätt?

Jag hinner tänka, känner de ingen oro inför sovvilan? Just då säger Sofie

– Hon har aldrig somnat hos någon annan än hos oss, det kommer aldrig att gå. Du förstår väl att hon måste sova?

När jag tittar upp ur mina papper då möter min blick återigen ett par tårfyllda ögon.

– Under inskolningens första dagar är det ni som vilar med henne, sen får vi bestämma tillsammans hur vi ska göra, säger jag på ren vana för att lugna. Hon tittar upp på mig med ett gråtfyllt leende.

– Ja, men alla säger att det är så många barn i gruppen på förskolan att ni inte kan hinna se och anpassa efter varje barn.

Dagen går, jag och Therese turas om att ha inskolningssamtal med alla nya familjer. Senare går vi gemensamt igenom alla samtal för att delge varandra sånt som vi måste veta och har antecknats under samtalen. Några kända allergier, uttalad rädsla för vissa saker sedan den stora frågan var det någon som ifrågasatte att vara med sitt barn under de tre första dagarna? Nej inget uttalat denna gång. Vi fyller även i våra gemensamma dokument för allergier.

Min känsla är trots alla starka känslor positiv när jag lämnar jobbet efter en lång arbetsdag, och känner mig nyfiken på morgondagen. Avdelningen är iordningställd och välkomnande och vi har en väl planerad första tid för barnens start på förskolan. Ikväll blir det en långpromenad för att rensa huvudet i den vackra sensommarkvällen. Det som återigen gnager lite i mitt inre och blev aktuellt idag under första inskolningssamtalet, är dels kring min roll som blivande förskollärare, men även förskolan idag. Kan förskolan generellt bibehålla samma kvalitet i framtiden trots stora barngrupper och längre vistelsetider för barnen?

1.2 Första inskolningsdagen

Många vuxna och barn på liten yta, stämningen är på topp och alla har något som sysselsätter dem. Jag ser i ögonvrån där jag sitter i ett hav av klossar, som vi tillsammans vält ut på mattan att Wilmas mamma har börjat prata med Jonathans mamma ett annat barn som också skolas in. De verkar skratta och har hitta något som förenar dem. Jag tittar upp och möter ett par tårfyllda ögon, det är Ebba som kommer mot mig. Jag sträcker ut mina armar och omfamnar henne.

– Min, mamma, jobba kommer hämta mig snart, hulkar hon tyst fram.

– Ja Ebba, din mamma kommer sen och hämtar dig. Kommer du ihåg när vi vinkade hejdå till henne i fönstret i morse? Ebba skiner då upp med hela ansiktet.

– Ja, nallen också, jag möter hennes leende och tänker att jag måste hålla ett extra öga på henne och Sebastian. Det är lätt att glömma de barn som redan finns i gruppen bland alla nya

familjerna. In i rummet ser jag Therese komma med vår lilla trumma som talar om att det är dags att ha en sångsamling tillsammans. Ebba lämnar min famn och springer emot Therese.

– Ebba sjunga snigeln, kom allihopa! Hon visar med hela kroppen sin glädje över att bjuda in alla, av henne uppskattade samlingsstund.

Vi avslutar första inskolningsdagen med en gemensam sångsamling där vi säger hejdå till alla nya kompisar och välkomnar dem tillbaka imorgon. Hallen fylls av alla barn och vuxna som ska klä på sig och hitta sina skor. Sofie kommer fram till mig tittar mig djupt in i ögonen, jag känner hur jag förbereder mig på att lugna henne och försöka övertyga henne om att dagen gått bra för Wilma. Jag hinner tänka, Wilmas kontaktsökande med kompisarna, nyfikenheten för allt nytt material och att hon somnade idag på vilan. Snabbt tänker jag igenom dagen, vad har Wilma gjort i dag?

– Tack, för en fantastisk dag. Jag känner mig trygg att lämna Wilma här hos er, nu när jag fått känna och uppleva hur kul hon tycker att det är. Och du tänk, hon somnade, jag som var så orolig för det igår. Jag besvarar hennes positiva känsla genom att le och känner en oerhörd lättnad inombords. Sedan välkomnar jag henne och Wilma tillbaka imorgon. Jag andas ut, och känner hur jag slappnar av i hela kroppen.

En person dröjer sig kvar i hallen, det är Joakims pappa Håkan. Jag ser i ögonvrån att han ger sin son en mobiltelefon. Joakim som sitter på golvet framför honom tar emot den. Mobilen spelar upp Babblarnas sång. Både Sebastian och Ebba dras dit, sätter sig på golvet bredvid för att sjunga med. Min kollega Therese har följt med några vårdnadshavare ut. Jag ser i ögonvrån att pappan som dröjt sig kvar i hallen närmar sig mig med bestämda steg. Han får mig att känna mig liten, ensam och osäker på grund av sitt bestämda kroppsspråk. Hela min kropp går in i en försvarsställning och gör sig redo för vad det nu är som ska hända. Jag hinner tänka, snälla Therese kom in igen. Snabbt försöker jag minnas vad Joakim har varit under dagen. Han har varit mycket hos Therese i vår ateljé, men vad har han gjort där? När han senare under eftermiddagen kom till mig i byggrummet sökte han min kontakt, och hjälpte mig och flera av kompisarna att bygga ett högt torn. Therese hade inget särskilt att berätta från inskolningssamtalet igår med Joakims vårdnadshavare. Men frågan återstår, vad ska han ifrågasätta? Jag känner hur jag bereder mig på att försvara någon eller något. Okej Anneli tänker jag, håll dig lugn lyssna noga på vad han har att säga. Pulsen höjs det enda jag hör är mitt eget hjärtslag. Jag stålsätter mig, andas in ett djupt andetag och försöker samla mig.

– Nu får ni klara min son själv, imorgon måste jag jobba, ni har ju faktiskt utbildning för sånt här, hör jag honom säga samtidigt som jag möter hans bestämda blick som stadigt tittar rätt in i mig.

Hela min yrkeskarriär och erfarenhet kring föräldraaktiv inskolning spolats förbi i mitt huvud. Framför mig står här ytterligare en vårdnadshavare som jag ska förklara för vilken viktig uppgift han har för övergången mellan hemmet och förskolan.

Balansen mellan att finnas där för sitt barn i övergången mellan hem och förskola, samt samhällets fördomar och krav blir för mig som pedagog något som jag måste förhålla mig till. I min roll som blivande förskollärare, ska jag kunna bemöta ifrågasättandet av förskolan som utbildningsform, där barn ska ges möjlighet att inhämta och utveckla kunskaper och värden.

2. Syfte och frågeställningar

Båda mina berättelser illustrerar dilemman som för mig väcker förundran och ett ifrågasättande. De båda berättelserna har det gemensamt att de har sin utgångspunkt i vårdnadshavarens olika reaktioner i samband med övergången mellan hem och förskola. Vårdnadshavare som formas av medias och samhällets rapportering och synen på att barnen vistas i stora barngrupper i förskolan. Att resurserna till förskolan minskar vilket lett och leder till ökade barngrupper, konsekvensen blir färre pedagoger per barn i gruppen. Detta kan leda till ett ifrågasättande kring vårdnadshavares förtroende för förskolan. Mitt dilemma blir att jag måste försvara något som jag inte står bakom. Jag ifrågasätter varje dag mitt eget arbetssätt. Hur ska jag på bästa sätt planera och lägga upp arbetet för att räcka till för alla? Försäkra mig om och säkerhetsställa att jag under dagen samtalat och mött varje enskilt barn i en meningsfull situation. I nya *Läroplan för förskolan Lpfö 18*, som träder i kraft 1 juli 2019 står under ”förskolans uppdrag och helhetssyn”, jag citerar:

Utbildningen i förskolan ska lägga grunden för ett livslångt lärande. Den ska vara rolig, trygg och lärorik för alla barn. Utbildningen ska utgå från en helhetssyn på barn och barnens behov, där omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet. I samarbete med hemmen ska förskolan främja barnens utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarsställande människor och samhällsmedlemmar. (Skolverket 2018, s.7)

Men hur ska jag som snart färdig förskollärare leva upp till det? Utifrån en helhetssyn på dels varje enskilt barn och barnen som grupp, planera och genomföra en utbildning där omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet.

Hur synen på förskolan ser ut i samhället idag styrs av synen på vad samhället behöver för medborgare. Barnen ska fostras, socialiseras och utbildas för att bidra till fortsatt utveckling av samhället. Det gör att förskolan har blivit ett första steg i institutionaliseringen av barndomen, där vårdnadshavare blir beroende av omsorg för sitt barn för att kunna tjäna samhället. Samhället har behov av utveckling och arbetskraft. Vårt samhälle har byggts upp utifrån att barn socialiseras och utbildas på institution för att deras vårdnadshavare ska kunna återgå till arbetsmarknaden direkt efter avslutad föräldraledighet. Historiskt har denna syn på innehåll och syfte med institution för barn styrts av samhällets behov. Det har under en kort tid gått från att synen på dagens förskola var ett daghem, en förlängning av hemmet. Till att idag benämns som förskola med en läroplan som sätter starkt fokus på utbildning och undervisning och ses som skolförberedande för barnen.

Synen på barnets behov av utbildning och socialanpassning i samhället påverkar synen på ansvaret mellan hem och förskola idag. Vårdnadshavarens syn på förskolans uppdrag påverkar deras syn på hur övergången ska gå till. Med synen på förskolan som en samhällstjänst där de som invånare köper en tjänst, där denna tjänst kan innebära att de förväntar sig att förskolan ska vårda och ta hand om deras barn medans de arbetar, med fokus på en socialanpassning. Eller att förskolan ska ha fokus på att ta ansvar för att utbilda deras barn med en planering som understödjer enbart ett skolförberedande arbete, inför skolplikten. Synen kan även präglas av att varje enskilt barn ska stimuleras i sin utveckling och lärande, samt att förskolan erbjuder en trygg omsorg.

Jag kommer att använda mig av ett fördjupat historiskt perspektiv för att försöka belysa synen på att förskolan kan ses som den första delen av institutionaliseringen av barndomen. Hur förskolan som institution har under en relativt kort tid förändrats utifrån samhällets syn på barn och deras barndom. Även samhällets syn på hur det delade ansvaret för barnens barndom kan ha påverkat den enskilde vårdnadshavaren i sitt sätt att agera vid övergången mellan hem och förskola.

Mitt syfte med denna essä är att ta reda på mer om dessa dilemman grundar sig i samma grundproblem, institutionaliseringen av barndomen? Hur ser ansvaret för barnets fostran och utbildning ut i samarbetet mellan familj och förskolan som en samhällstjänst? Hur påverkar förändringarna i den nya läroplanen, ”Lpfö 18”, mitt nya uppdrag som förskollärare?

3. Metod

Lotte Alsterdal, docent i praktisk kunskap, skriver att genom en vetenskaplig essä får studenten med yrkeserfarenhet tag i sina erfarenheter och gör dem tillgängliga för reflektion. Det är en metod som har arbetats fram på Södertörns högskola vid Centrum för praktisk kunskap. Studenten jobbar med ett processkrivande där han eller hon växlar mellan att skriva, läsa och undersöka texten. Texten tillsammans med övriga studenters texter undersöks på skrivseminarium i samarbete med en lärare. Det gör att själva processkrivandet är en läroprocess i sig, men ska leda till en essä som ska examineras (Alsterdal 2014, s.48-49).

Maria Hammarén, docent i yrkeskunnande och teknologi, talar istället om att stärka den inre och yttre dialogens växelverkan genom reflektion (Hammarén 2018, s.27). Vad händer när den inre dialogen möter den yttre? Då förklarar författaren att vi genom skrivande i grupper berikar och förnyar kvalitén både på den yttre och den inre dialogen. Skrivgrupper markerar vikten av att reflektera över erfarenheter och att kommunicera kring dessa tillsammans. Reflekterandet med mig själv och tillsammans med gruppen hjälper även till att förtydliga dilemma genom att arbeta medvetet med livets och verksamhetens praxis (ibid. s.28-29).

Alsterdal och Hammarén talar båda om reflektionen och skrivandet som ett sätt att få igång en lärandeprocess för att utvecklas i sin yrkespraktik. Genom att jobba i grupper om flera blir reflektionen möjlig och många vägar att tänka kring. Då ett dilemma inte har någon rätt lösning blir det för den som skriver, genom reflektion, i grupp, eget läsande och skrivande mer konkret och tydligt hur många olika synvinklar det finns på dilemmat. Skrivprocessen som metod vidgar därmed upp perspektivet och utvecklar lärandeprocessen i ett pendlande mellan närhet och distans. Reflektionen kring mina berättelser som skett långt tillbaka i mitt yrkesutövande och i mötet med tankar och insyn i den senaste forskningen bidrar till denna pendelrörelse. Jag som student blir genom skrivprocessen av en vetenskaplig essä både forskningens objekt och subjekt.

Jag börjar med att göra en egen reflektion kring mina berättelser för att få syn på och försöka få fram vilka olika dilemman som uppstår i berättelserna. I min fördjupade reflektion kommer jag att först titta närmare på drivkrafterna bakom förskolans framväxt. Hur formades och utvecklades utbildningen för omsorg och pedagogik i Sverige. Tallberg Broman skriver "Verksamheten kunde ses som ett tecken på en begynnande upplösning av familjen och dess självbestämmanderätt, som ett hot mot hem och familj" (Tallberg Broman 1995, s.45). Det gjorde mig nyfiken på att försöka finna tankarna och historien bakom som hon skriver "verksamheten". Hur påverkade förskolans framväxt och uppdrag institutionaliseringen av barndomen? Vad fick det för betydelse för hemmet och familjen?

Förskolans historia, förskolepolitik barn och barndom det skriver Lindgren & Söderlind om. De förklarar de politiska ställningstaganden och beslut som har lett fram till att förskolan idag ser ut som den gör, en beskrivning av hur förskolepolitiken vuxit fram i Sverige. Lindgren & Söderlind lyfter även fram både barns och pedagogers perspektiv och visar på hur utredningar, politiska ställningstaganden och massmedia påverkat förskolans verksamhet och synen på barn och barndom.

Jag kommer att fördjupa mig i två statliga utredningar ”Barnstugeutredningen” och ”Pedagogiska programmet för förskolan” kring deras utlåtande om relationen mellan hem och förskola. För att sedan titta på förskolans pedagogiska uppdrag efter att förskolan fick sin första läroplan ”Lpfö 98” som genomgått flera revideringar till att nu i juli träder en ny läroplan i kraft. Jag kommer även att titta närmare på läroplansteori och didaktik. Ninni Wahlström skriver om begreppet kunskap. Frågan kring vad som räknas som kunskap väcker enligt henne ”ofta känslor och aldrig kommer att få ett slutgiltigt svar, utan istället ständigt vara utsatt för omprövningar och debatt” (Wahlström 2018, s.11). Vad betyder det när vi snart på förskolan har en ny läroplan där begreppet verksamhet bytts ut mot utbildning? Boken *Själens fågel* ger mig en distans och en insyn i mitt inre omedvetna förväntade och oförväntade agerande i de olika mötena med vårdnadshavarna under inskolningen som illustreras i mina berättelser.

4. Etiska överväganden

Enligt *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (2002), understryks det att all forskning ska ta hänsyn till fyra grundläggande krav, vilka är följande fyra; informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet 2002, s.6). För min uppsats innebär det att i mina gestaltningar har jag ändrat potentiella avslöjanden kring detaljer, samt att alla namn som förekommer är fingerade förutom mitt eget.

5. Reflektion

Jag börjar min reflektion med att själv reflektera över mina berättelser för att försöka få syn på dilemman, svårigheter och funderingar. I min första berättelse, i mötet med Wilmas vårdnadshavare, uppstår dilemmat i deras ifrågasättande kring medias rapportering i en valdebatt kring förskolan stora barngrupper där pedagogerna inte räcker till att ta hand om alla barn i gruppen. Kommunens löften om ökat ekonomiskt stöd inom barn och skolomsorg

ifrågasätts av förskolans och skolans brukare. Denna debatt och samhällets syn kan ha format Wilmas vårdnadshavare och förskolans brukare i deras fördomar och tankar om förskolan. Det innebär för mig som förskollärare i samhällets tjänst att jag måste försvara något som jag under mina många yrkesverksamma år på förskolan tydligt märkt konsekvenserna av. Jag förklarar sakligt för dem att vi kommer att lära känna Wilma och finnas för henne vilket räddar situationen där och då. Jag känner väl igen och kan relatera till den politiska debatten som förs i samhället kring förskolans ökade barngrupper. När sen känslorna tar över igen för Sofie uttrycker hon ytterligare en gång oron för hur vi ska kunna hjälpa Wilma att få sova. Mitt dilemma blir, trots regelbundet utvärderande och omstrukturerande av dagen utifrån resurserna känner jag mig otillräcklig att finnas till för alla barn.

I den andra berättelsen gestaltar jag två vårdnadshavares olika reaktioner efter den första inskolningsdagen. Först i mötet med Wilmas mamma Sofie där jag förbereder mig genom att snabbt tänka igenom Wilmas dag på förskolan, för att hitta argument som försvarar denna form av verksamhet och motargument mot samhället och medias syn på förskolan idag. Sofie hon uttrycker istället sitt lugn efter en dag, där hon tillsynes fått svar på sin oro och bevisligen som hon uttrycker det känner sig trygg med att lämna Wilma. Hon återkopplar till mig den oro hon och Wilmas pappa uttryckte under inskolningssamtalet. Deras syn och fördomar utifrån samhället och medias syn på förskolan stämde den inte överens med verkligheten hos oss på förskolan Stranden?

Håkan, Joakims pappa hans sätt att reagera och agera får mig att känna mig starkt ifrågasatt. Vad är det jag reagerar på? Jag överrumplas av hans reaktion från ingenstans utan förvarning. Jag blir påhoppad och ifrågasatt i min yrkesprofession. Min reaktion på hans agerande och känslorna jag fylls av vad gör de med mig? Agerar jag som en del i samhällets tjänst genom att där och då försvara metoden och syftet med inskolningen av hans son? Genom att försöka tolka och förstå hur hans syn på förskolans uppdrag ser ut efter denna korta tid vi träffats, förväntar jag mig av mig själv att jag ska kunna förklara för honom hur vårt delade ansvar för Joakims barndom ser ut där och då? Hans snabba beslut som jag tolkar det att lämna Joakim på förskolan efter en dag, vad kan den styras av? Den planerade verksamhet har visat för honom ett stort förtroende för oss pedagoger och förskolans pedagogiska arbete. Han känner sig nu trygg med att lämna sin son. Eller styrs hans handlande av kravet från hans arbetsgivare att återvända till arbetet? Han som samhällsmedborgare behöver då köpa en tjänst av kommunen åt sin son, för att kunna leva upp till idealet och synen på hur samhället förväntar sig att vårdnadshavare ska agera och ordna omsorg för sitt barn. Är det hans syn på det delade ansvaret som styr hans handlande?

Det vill säga i hemmet ansvarar familjen för uppfostran, samhället som i hans fall innebär förskolan, tar ansvar för att träna socialisering och att utbilda.

Efter avslutad föräldradighet har dessa två familjer i mina berättelser som familj tagit sitt fulla ansvar att vårda sitt lilla spädbarn och fostrat, nu är nästa steg förskolan. Det kan innebära en syn på att förskolan är nästa steg i familjens delade ansvar för barndomen. Sedan efterföljs förskolan av skolans ansvar av den delade barndomen i och med skolplikten. Barn och skolbarnsomsorgen blir då en del av institutionaliseringen. Familjen och samhällets delade ansvar för att fostra samhällets medborgare. Institutionaliseringen av barndomen innebär för barnen redan i tidig ålder att de vistas mer och mer i institution, största andelen inom förskolan. Självklart sätter det också sin prägel på vad barndomen är och bör vara för barnet enligt samhället och den enskilda familjen.

Nya läroplanen ”Lpfö 18” som jag tidigare citerat understryker vikten av att grunden för ett livslångt lärande hos varje enskilt barn ska läggas på förskolan genom utbildning. Förskolan ska i samarbete med hemmet främja och utveckla barnen att bli aktiva, kreativa, ansvarskännande samhällsmedlemmar. För att utföra detta uppdrag krävs det pedagoger på förskolan som har ansvar och utbildning, för att leda denna utveckling för barnen. Som snart färdigutbildad förskollärare med den nya läroplan från 1 juli 2019 som styrdokument ställer det krav på mig att leda och ansvara för barns utbildning. Nya läroplanen med ord som utbildning och undervisning som beskrivande ord för uppdraget förtydligar ännu mer förskolans skolförberedande arbete enligt mig.

För att försöka belysa och påvisa den snabba utvecklingen kring förskolans uppbyggnad har jag valt att fördjupa mig i ett historiskt perspektiv. Vad har historiskt haft betydelse för institutionaliseringen av barndomen? Vad har format det delade ansvar för barndomen mellan hem och förskola? Jag har valt att starta på 70-talet då institutionen kallades daghem, en förlängning av hemmet, där barn kunde mötas och få socialisera sig. När sedan läroplanen för förskolan kom 1998, framtagen av skolverket fick institutionen benämningen förskola.

Men först vill jag utifrån min fråga kring hur den nya läroplanen påverkar mitt uppdrag titta närmare på den pedagogiska utbildningens historia. Den började redan kring sekelskiftet, 1800-1900-talet, i och med den stora industrialiseringen då hemmet separerades från arbetet. Men även på vilket sätt har den pedagogiska utbildningen påverkat synen min fråga kring ansvaret för barnets fostran och utbildning i samarbetet mellan familj och förskola?

5.1 Pedagogisk utbildning historiskt

Ingegerd Tallberg Broman filosofi doktor i pedagogik vid lärarhögskolan i Malmö har skrivit boken *Perspektiv på förskolans historia*. Hennes bok ska hjälpa mig med en fördjupad reflektion kring den pedagogiska utbildningens betydelse historiskt.

I sekelskiftet i Sverige mellan slutet på 1800-talet och början på 1900-talet var vi ett land i förändring, den stora industrialiseringen gjorde att frågan väcktes, var skulle barnen vara? Hur skulle samhället lösa problemet med barnen i det nya århundrandet? En ny familjeform utvecklades, familjen upplöstes som ekonomisk enhet, hem och arbetsplats blev två skilda ting (Tallberg Broman 1995, s.7-8). Hur påverkade det barnen? Tallberg Broman fortsätter att konstatera att det då, startades en omfattande argumentation och debatt kring behovet av att uppfostra folket och dess barn i samhället. Ju mer synen på barn separerades från vuxenlivet desto mer växte intresset för uppfostran och undervisning, barndomen blev alltmer kontrollerad. Ogifta kvinnor i borgerliga familjer som tidigare blivit försörjda i bondesamhället av släkt och familj hade en osäker framtid. Inom pedagogiska och sociala arbetsmarknaden öppnades nya och omfattande arenor för de ogifta kvinnorna. Den pedagogiska och sociala arbetsmarknaden utvecklades till att bli kvinnornas väg ut i den offentliga verksamheten. Behovet av utbildning för dessa kvinnor i takt med samhällets starka förändring blev påtagligt. Hemmets vanliga hushållssysslor som kunskapsgrund räckte inte längre till för att överföras till institutioner, behovet av att utbilda ökade (ibid. s.8-10). Här tänker jag att arbetet med att utbilda pedagoger startade. Det krävdes något mer än att bara vara kvinna och ta hand om barn. När hem och arbetsplats skildes åt behövde barnen någonstans att vara. I samhället sågs behovet av att både uppfostra folket och dess barn som en stor del av samhället. Tallberg Broman beskriver vidare hur Margaretaskolan i Stockholm inrättades i slutet av 1880, det blev Stockholms kvinnors första möjligheten till en pedagogisk utbildning. Den var starkt influerad av Friedrich Fröbel och hans tankar kring pedagogik. Utbildning för tjänstgöring inom kindergarten, småskolan och i förberedande klasser för flickskolan, med tydlig profilering på seminarier innehållande uppfostringslära, barnträdgårdsmetodik och pedagogisk historia (Tallberg Broman 1995, s.49-50). Tallberg Broman skriver att kring 1930 växte kritiken mot Fröbel som enda pedagog med inflytande över verksamheten för de yngre barnen. I Sverige togs därför flera initiativ till att starta olika pedagogiska institutioner för tillsyn av barn. En av dem var arkitekten Sven Wallander som i anknytning till sina HSB hus lät bygga lekstugor. Problem som uppstod var att tillsätta lämplig personal. Samtidigt kritiserades utbildningarna för att vara trångsynta och konkurrerande utan att komma i kontakt med andras erfarenheter (Tallberg Broman 1995

s.58-59). Hur och vad förändrades i utbildningarna i Sverige? Tallberg Broman skriver att Alva Myrdal kritiserade och ansåg att det moderna samhället behövde nya honnörsord som individualitet, social medvetenhet, fritt skapande och självständighet. Framtidens utbildningen skulle bedrivas av förnuft och vetenskapligt grundad kunskap, inte styras av tro och traditionalism. Hon lyfte fram det stelade och mekaniska drag som Fröbelsdominans fått på institutioner i Sverige. Det saknades enligt henne influenser från andra pedagoger. (Tallberg Broman 1995 s.61-62). En stark urbanisering breder ut sig i samhället i takt med att industrier och arbetstillfällen skapas i städerna. Hela samhället stod inför en ny tid, barnen hade rätt till utbildning som grundar sig i vetenskaplig kunskap. Till skillnad mot tidigare då uppfostran av barnen i Sverige styrts av den religiösa tron och dess traditioner. En utveckling och en ny syn på hur samhället skulle utbilda barnen var ett måste. Här startar institutionaliseringen av barndomen och samhällets syn på det delade ansvaret.

Nu väljer jag att fördjupa mig i en historisk tillbakablick som tar sin början på 70-talet för att försöka få syn på vad som påverkat och byggt upp en institutionalisering av barndomen. Jag kommer även försöka belysa hur det delade ansvaret för barnets fostran mellan familj och förskola som en samhällstjänst har byggts upp och förändrats.

5.2 Förskolan historiskt från 1970 och fram till nu

Jag ställer mig frågan om vårdnadshavarnas olika reaktioner i samband med övergången mellan hem och förskola grundar sig i institutionaliseringen av barndomen. Men hur har förskolan blivit en del av institutionaliseringen av barndomen? Vad har skett historiskt som har påverkat den här utvecklingen?

Anne-Li Lindgren professor vid Stockholms universitet med inriktning mot förskola vid Barn och ungdomsvetenskaplig institutionen, har intresserat sig för och forskat kring visualiseringen av barn och ungdom och hur det politiskt formulerats och genomförts. Ingrid Söderlind är, docent vid Linköpings universitet och har tidigare varit lektor vid Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier vid samma universitet. Hon har forskat kring barn, i utsatta miljöer och om barndomens historiska roll i välfärdspolitik. De har tillsammans skrivit boken *Förskolans historia*, den ska hjälpa mig att få igång en fördjupad reflektion kring institutionaliseringen av barndomen.

Vad förändrades i förskolan från början av 70-talet och fram till att läroplanen ”Lpfö 98” infördes? Lindgren & Söderlind skriver om 1970-talet och den andra vågens förskoleutveckling då flera reformer infördes i Sverige som påverkade familjens vardag. 1975 infördes även förskolelagen, som innebar att kommunen blev skyldig att erbjuda avgiftsfri

förskoleplats till de barn som fyllt sex år. Det debatterades i samband med införandet av lagen att förskolan skulle bli obligatorisk som skolan. Flera statliga utredningar genomfördes, utredningen ”Förskolan 1-2”, var en viktig bakgrund till förskolelagen. Namnet förskola fick inte stor genomslagskraft då det ansågs att namnet starkt förknippades med skolans verksamhet och det ansågs inte passande för de yngre barnen. Benämningen dagis och daghem slog igenom bättre då hemmet ansågs vara bästa platsen för de yngre barnen att socialisera sig i. Antal barn i förskolan fördubblades under 70 talet, statens ansvar att finansiera ökade och nästan 45% av utgifterna täcktes av skattemedel (Lindgren & Söderlind 2019, s.100-101). Debatten om att benämna förskolan som daghem eller förskola är intressant. Är Håkans syn på förskolan fortfarande ännu idag; att det är ett daghem för barnet att vistas i, en förlängning av hemmet han lämnar Joakim för att han ska få omvårdnad och tillsyn när han ska arbeta.

Det beskrivs av Lindgren & Söderlind hur TV program propagerade dels för den nya förskolan som aktiverande för barn och gjorde dem självständiga, samt hela samhällets förändring mot ökad jämställdhet och ökad jämlikhet. Innan den statliga politiska ”Barnstugeutredningen” hann publiceras visades och propagerades det på TV för det nya synsättet på barn, familj och förskoleverksamhet (Lindgren & Söderlind 2019, s.101-102). Här händer det något, jag tänker i min berättelse på Wilmas vårdnadshavare som skulle kunna vara styrda av medias bild av hur synen på förskolan är. Detta började redan på 70-talet, då man började propagera för att institutionalisering av barndomen är bra. Institutionen gynnar det enskilda barnet som blir aktiverat och självständigt, samt vuxna som ska ut i arbetslivet för att öka jämställdheten och jämlikheten i samhället.

Alla dessa statliga utredningar under 70-talet betonade vikten av barns behov av förskola. Lindgren & Söderlind fortsätter att beskriva hur det på mindre än 20 år från mitten av 50-talet fram till mitten av 70-talet skedde dramatiska förändringar, kvinnor skulle ut och förvärvsarbeta och institutionerna fick stor betydelse för barnen. Barnen blev även samhällets ansvar, inte som tidigare enbart föräldrar och vårdnadshavares ansvar. Barnstugeutredningens arbete ledde till något uppenbart, att barnen nu skulle introduceras i förskoleverksamheten. Det skulle skapa trygghet både hos barn och föräldrar. Det beskrivs att utredningarna visat att barn har förmågor att knyta an till fler vuxna än sina mammor. Barnen tog inte skada av att utveckla sina sociala och kommunikativa förmågor på institutioner, men man ansåg även att heldagsverksamhet kunde bli en tillsynsorganisation istället för en pedagogisk verksamhet (Lindgren & Söderlind 2019, s.104-107). Jag kommer att återkomma till

”Barnstugeutredningen” och dess innehåll kring relationen mellan föräldrar och personal, samt till min fråga kring det delade ansvaret mellan hem och förskola.

Alla dessa statliga utredningar anser jag påvisar vikten av att arbeta och lämna barnen på institution. Detta tvingar samhället att ta ansvar för barnens vardagliga omsorg och utbildning. Förskolan skulle vara en trygg institution för barn och då krävdes det att vårdnadshavare ansvarade för en introduktion. Men det påvisades även att en heldagsomsorg kunde utvecklas till en tillsynsorganisation istället för en pedagogisk verksamhet. I min första berättelse där Wilmas vårdnadshavare är oroliga för att vi pedagoger inte ska hinna se och anpassa verksamheten efter alla individer däribland Wilma, då gruppen är så stor grundar sig det i det som debatterades om redan på 70-talet, nämligen rädslan för att förskolan skulle bli en tillsynsorganisation stället för en pedagogisk verksamhet? Tänker även på min egen oro över att jag som nyutbildad förskollärare ska komma ut i förskoleverksamheten 2019 och bedriva tillsyn.

Lindgren & Söderlind skriver vidare att, Socialstyrelsen på 70-talet var tillsynsmyndighet för institutioner som bedrev verksamhet för förskolebarn. Det togs fram nya råd och anvisningar och en ”Arbetsplan för förskolan”, i form av sex volymer. Dessa riktlinjer skulle kommunerna utgå ifrån i utbyggnaden av förskolan. Detta för att sprida dels den nya barnsynen men även förskolans nya roll i samhället, som ansågs vara att uppfylla mammans behov av barntillsyn (Lindgren & Söderlind 2019, s.107).

Hur påverkar det institutionaliseringen av barndomen när samhället behövde ha ut kvinnorna, de som tidigare i största utsträckning stått för skötsel och omsorg av de yngsta barnen i hemmet, för att förvärvsarbeta? Den starka urbaniseringen i samhället gjorde att det på 70-talet behövdes arbetskraft. Staten måste då ta delat ansvar tillsammans med familjen för att uppföstra likvärdiga samhällsmedborgare. Hemmet ansågs bara vara familjens gemensamma plats för att låta barnet bygga upp sin grundtrygghet för att då bli redo att knyta an till andra vuxna och känna trygghet. Synen på att barnen behövdes aktiveras och socialiseras blir också det en påverkande faktor som begränsar barnets uppväxt i hemmet. Samhället ansåg att barn behövde vistas i grupp vilket gjorde att institution var det rätta. Hemmet blev då en plats för familjen att umgås i enbart som familj. Synen på hemmet formades även av att båda vårdnadshavarna behövdes som arbetskraft i samhället för dess utveckling. Det begränsade hemmet till att inte enbart bli den plats barnet skulle tillbringa sin barndom i, den skulle delas upp mellan hem och förskola.

Medias genomslagskraft spelade här stor betydelse tänker jag. Det propagerades för ökad jämställdhet och jämlikhet, för att kvinnorna också skulle få vara en del av arbetslivet samt

för att daghem var bra för barnens utveckling mot självständighet. Precis som Wilmas vårdnadshavare som kan ha bildat sig en uppfattning om förskolan utifrån medias och samhällets bild. De måste trots den mediala bilden av för stora barngrupper för barnen, rädslan för att pedagogerna inte räcker till för deras barn leva upp till samhällets syn på hur de förväntas agera efter att föräldraledigheten är slut.

Håkan, Joakims pappa som reagerar starkt auktoritärt, är han positiv till barnomsorgen som omsorgsform eller är det en försvarsmekanism för att klara av att leva upp till samhällets oskrivna förväntningar? Vad anser han att det är för förväntningar? Han kanske tar förgivet att när han köper tjänsten av kommunen då måste den fungera, då hans arbetsgivare kräver att han kommer tillbaka till sitt arbete. Hans agerande styrs av hans syn på det delade ansvaret för barnen mellan samhället och familjen. Kanske dagens benämning på institutionen som förskola har betydelse för honom, det står för en skolförberedande omsorgsform. Då höjs kravet på mig som förskollärare, jag måste klara av att leva upp till att bedriva en pedagogisk verksamhet, inte en tillsynsverksamhet trots avsaknad av resurser.

Håkan, kanske han har en syn på att förskolan är en omsorgsinstitution med pedagoger som är kunnigt vårdande. Det skulle kunna betyda att han har svårt att se syftet med inskolningen, att barnen i förskolan idag, skolas in utifrån ett trygghetsperspektiv. Där ska barnen känna att de har någon att vända sig till, där de känner sig trygga. Men även att det sker en inskolning i en pedagogisk struktur där det finns utbildade pedagoger som utmanar och lockar barnen att bli nyfikna, utforskande, ifrågasättande individer som ska fungera i en grupp.

Vad händer då under 80-talet historiskt kring förskolan som fick betydelse? Lindgren & Söderlind skriver i början av 80-talet kom ytterligare en statlig utredning, "Bra daghem för små barn". Utredningen ledde inte till några stora förändringar men frågan om statsbidrag ledde till debatt. Skulle privata bolag få statsbidrag? Denna debatt ledde till att det 1984 fattades ett beslut där statsbidrag förbjöds att betalas ut till privata aktörer inom barnomsorgen. Argumentet var att barn hade behov av kontinuitet och att, en affärsmässig verksamhet ska kunna ske på försök och enkelt läggas ner om den misslyckas. Detta beslut upphävdes 1992 vilket innebar att privata aktörer även de fick statsbidrag (Lindgren & Söderlind 2019, s.109).

Försöker den politiska debatten skydda barn och familj genom att vara kritiska till att låta privata aktörer bedriva barnomsorgsverksamhet? Det kanske var ett sätt att visa vårdnadshavarna vad det delade ansvaret mellan staten och familjen innebar. När ni som vårdnadshavare jobbar ansvarar vi för att omsorgsformen som då kallades daghem skulle

innebära en kontinuitet för barnet. Ett vinstdrivande syfte var inte aktuellt utan ansågs vara ett hot mot barnets rätt till kontinuitet i sin omsorgsplacering. En del av svaret på min fråga kring hur det delade ansvaret mellan familj och förskola ska grunda sig på, en god kontinuitet i omsorgen.

Lindgren & Söderlind skriver om att i socialtjänstlagen gick det att utläsa utifrån barnets behov, att det behövs ett regelbundet deltagande i verksamheten för att skapa trygghet och gruppgemenskap. I en proposition från 1984 skrevs det fram förslag på hur förskolan skulle jobba för att barns och vuxnas liv skulle få en samhörighet. Detta kunde uppnås genom att låta barnen få delta och ta ansvar för dagliga sysslor både inne och ute. Högerpolitikerna skriver motioner som starkt kritiserar vänsterns syn på förskola för alla, genom att föreslå ett ekonomiskt bidrag till familjerna så att de kan stanna hemma en längre tid med sina barn. Samtidigt kritiserades media för att manipulera med siffror hur barnen placerades i de olika omsorgsformerna som fanns. Dessa olika barndomsideal stod mot varandra, ena sidan som förespråkade förskolebarndom i institution kontra en barndom för barnen i hemmet. Gemensamt för de båda idealen var dock att staten via stadsbidrag skulle ordna de ekonomiska förutsättningarna, men de skilde sig åt när det kom till hur pengarna skulle fördelas. De tidigare arbetsplanerna som arbetades fram under 70-talet skulle nu ersättas av ett ”Pedagogiskt program för förskolan”. Det gavs ut 1987 och skulle skapa en gemensam ram för hela landets förskolor. Det pedagogiska programmet bestod av tre nivåer, staten, kommunen och den enskilda förskolan. Socialstyrelsen som statlig myndighet stod för utgivningen av det pedagogiska programmet, kommunen gjorde upp riktlinjer för sina egna förskolor och varje enskild förskola gjorde sin planering. Detta bidrog till att förskolan styrdes med hjälp av ett nationellt program från staten, sedan fick politikerna i varje kommun ta hänsyn till de lokala förutsättningarna som fanns. Den enskilda pedagogiska planeringen på varje enskild förskola gjorde att det blev en verksamhet som genomsyrades av ansvar från professionellt utbildade pedagoger (Lindgren & Söderlind 2019, s.109-112). Det statligt framtagna pedagogiska programmet får till följd att pedagogers pedagogiska utbildning lyfts fram som en viktig del i barnens uppväxt. Tanken på att göra förskolan likvärdig genom att utformas efter förutsättningarna på kommunal nivå, samt att lämna verksamhetens innehåll och utförande till de som är utbildade, måste ha fått till följd att kvalitén på den pedagogiska verksamheten ökade. Det ger mig också en del av svaret på frågan kring ansvaret för den delade barndomen. Det skulle skilja sig mellan att vara hemma i sin egen familj för att sedan möta utbildad personal som tog ansvar över fostran och utbildning gentemot samhället. Lindgren & Söderlind beskriver vidare att begrepp som kompetens, självkänsla och reflektion

var önskvärda egenskaper hos vuxna. Dessa begrepp skulle inkluderas även i barnens lek och inläring, detta för att barnet aktivt skulle få fatt på och öva dessa kunskaper och egenskaper hos sig själv. Detta var första stora steget mot ett nytt barndomsideal som lyfte fram, likheten mellan barn och vuxna, till skillnad mot tidigare då idealet alltid beskrivits med hjälp av skillnader mellan barn och vuxna. 1990 utvidgades det pedagogiska programmet med fokus på att lära och arbetssätt för de äldre barnen. Genom att kombinera lek och inläring fick förskolebarndomen nya konturer och till viss del ett nytt innehåll. Skolan sågs inte längre som ett hot utan de skolförberedande inslag var viktiga och en lockelse för allt fler i synen på en barndom inom förskoleverksamheten (Lindgren & Söderlind 2019, s.113-114).

Framskrivandet av det utvidgade pedagogiska programmet där betydelsen av inläring genom lek och arbetssätt riktade till de äldre barnen i förskolan, ser jag som en viktig händelse som får betydelse i historien. Förskolan får då en syn på sig att förbereda barnen inför skolans kommande uppgift att lära ut kunskap till blivande vuxna samhällsmedlemmar. Synen på att lyfta fram likheter mellan barn och vuxna till skillnad mot tidigare då olikheter var i fokus är även det en milstolpe, det medför att synen på barndomen ändras till att det sker ett växande genom lek och att barnen stimuleras under uppväxten får betydelse. Jag kommer att återkomma till innehållet i det pedagogiska programmet gällande förskola och hem lite längre fram.

Synen på inläring som skolförberedande jag börjar där, Wilmas vårdnadshavare som jag upplever det har en stor rädsla för dagens stora barngrupper på förskolan, skulle de känna sig lugnare i att förskolan är en tid för barnen att träna sig på förmågorna? Till skillnad mot hur det tenderar till att gå mot att barnen ska lära sig på förskolan. Medans Håkan, Joakims pappa, kan uppfattas som att han köper en tjänst av kommunen innehållande en pedagogisk utbildning för sin son på förskolan. Verksamheten på landets förskolor skulle styras likvärdigt över hela landet, där pedagoger med profession inom sitt yrke tog ansvar för att lära barnen bemästra läs och skriv kunskaper allt enligt det pedagogiska programmets syfte.

Den delade debatten om barndomen i institution eller i hemmet får även betydelse för vår syn på förskolan som institution idag. Hade det stannat i medias bild av barndomen på 80-talet, att samhället i större utsträckning hade valt att uppfostra och ombesörja barns uppväxt i hemmet vad hade hänt då? Självklart var det även här som i mycket annat i samhället ekonomin som styrde. Hur staten valde att hjälpa till genom statsbidrag men även sedan hur den politiska fördelningen av budgeten såg ut, både på riksdags och kommunal nivå, fick stor betydelse och påverkade familjens möjlighet att stanna hemma. Hur hade vårdnadshavare valt att göra idag om valfriheten funnits i större utsträckning för alla samhällsklasser att stanna

hemma med sina barn? Tanken som det jobbades kring på 70-talet att valfriheten skulle finnas klingade av rejält på 80-talet, den vänsterstyrda regeringen verkade för att skapa en förskola för alla. Men en förskola för alla och utbyggnaden av verksamheten, har den följts av takten och behovet av att ekonomiskt stötta den pedagogiska verksamheten från 80-talet och in på 90-talet?

Lindgren & Söderlind skriver om den djupa ekonomiska kris Sverige var i under 90-talet. Trots denna ekonomiska kris, satsade man dock på utbyggnaden av förskoleverksamhet. Det satsades även på olika reformer för att öka den pedagogiska kvalitén på förskolan. Rätten för privata aktörer, enskilda firmor och ekonomiska föreningar i form av kooperativ breddades. Samma ekonomiska förutsättningar skulle gälla för privata som kommunala aktörer. Denna utbyggnad innebar en tydlig förändring av förskolepolitiken. Kommunens roll ökade och fler driftsformer kunde erbjudas för vårdnadshavarna. Förskoleklass som egen skolform infördes 1996, och blev obligatorisk 2018, vilket innebar en utökad skolplikt, samtidigt som barn i familjedaghem minskade. 1994 infördes även möjligheten för vårdnadshavare att ansöka om vårdnadsbidrag, ett ekonomiskt bidrag för att kunna ta hand om barnet i hemmet. På 90-talet togs även initiativet till att på allvar låta förskolan närma sig skolan. Flera utredningar visade och propagerade för utökad integration mellan förskola och skola, något som skulle gynna varje barns utveckling. Kontinuiteten och tryggheten var återkommande i olika utredningar. 1 juli 1996 får utbildningsdepartementet ansvar för förskolan, då förskolans och skolans verksamheter överförs från Socialstyrelsen till Skolverket. BOSK bildas, "Barnomsorg och skola-kommittén", som fick huvuduppdraget att omarbeta grundskolans läroplan för att anpassa den till förskoleklass och skolbarnsomsorg. 1998 utökades BOSK och fick i uppdrag att utforma mål för den pedagogiska verksamheten i förskolan, resultatet blev "Lpfö 98". De fick även i uppdrag att föreslå förändringar i skollagen för integrering mellan förskola, skola och skolbarnsomsorg. Utredningen visade tydligt förskolans behov av att inrikta och anpassa sin verksamhet utifrån förändringar i samhället. Utredarna lyfte fram betydelsen av sociala och kommunikativa kompetenser som liknar barnstugeutredningens sätt att formulera sig på (Lindgren & Söderlind 2019, s.114-117).

Under 90-talet händer det mycket som jag tänker får konsekvenser för institutionaliseringen av barndomen, privata aktörer fick möjlighet att söka bidrag för att bedriva pedagogisk verksamhet. Utbudet av olika former av verksamhet för vårdnadshavare att välja mellan ökade. Det är en positiv utveckling att det finns viss möjlighet till att välja omsorgsform. Makten och ansvaret för verksamheten lades på kommunen, anpassningen på

lokal nivå måste ha gjort att invånarna begränsades och styrdes ännu mera på lokal nivå av det valda politiska styret. Den politik som ges en majoritet i kommunen formar utifrån sitt politiska ställningstagande vad kommunen vill erbjuda, vilket gör att familjen som kommuninvånare styrs av vad som erbjuds. Den tanken skulle innebära för vårdnadshavare att de måste välja en kommun att bo i som kan uppfylla och representera den tillsynen de önskar till sina barn. Den politiska majoriteten i den kommun där du bosätter dig ska i sina politiska ställningstaganden när det gäller skolpolitik stämma överens med din egen syn på vad det delade ansvaret av barndomen innebär för dig.

I och med vårdnadsbidragets införande kom det ytterligare ett sätt att skapa en arbetsmarknadsåtgärd för låginkomsttagare, i ett Sverige som befann sig i ekonomisk kris. När förskolan sedan i mitten av 90-talet reglerades och löd under skolverket visar politikerna tydligt att de ser förskolan som ett förberedande inför den allmänna skolplikten. De båda vårdnadshavarna i mina berättelser kan även de ha påverkats av samhällets barnsyn, barn ska leka för att lära. Den politiska regleringen till skolverket som tillsynsmyndighet för förskolan förstärker även den bilden av förskolans betydelse för utbildning. Jag tror att även det får betydelse för vårdnadshavare likt Wilmas och Joakims i deras val när de måste återgå till arbetsmarknaden efter föräldraledigheten. Förskolan är i politikernas ögon en institution som erbjuds som tjänst till invånarna. Det delade ansvaret kommer jag tillbaka till igen, vårdnadshavarna måste ut och arbeta. Ansvaret på samhället, kommunen, blir då att bedriva omsorgen och utbildningen av framtidens samhällsmedlemmar och arbetskraft.

Vad fick det för betydelse för förskolan att gå från att tillhöra socialpolitiken till att nu in i 2000-talet bli en utbildningspolitik? Lindgren & Söderlind skriver om att Skolverket fick myndighetsansvaret, förskoleklass infördes som frivillig skolform och en ny läroplan för förskolan med mål att sträva mot infördes. Skolverkets rapporter visar, att införandet av privata aktörer i slutet av 90-talet till nu, inte har påverkat skillnaden i fördelningen mellan kommunala och privata aktör. Det har dock skett en pedagogisk profilering, men införandet av läroplanen har skapat likartade förutsättningar för alla former av förskoleverksamhet. Förskolepolitikens införande har skapat likartade förutsättningar för många barn samtidigt idag, jämfört med hur det sett ut historiskt. Det är förskolebarndomen som förenar barns uppväxt idag (Lindgren & Söderlind 1995, s.132-133). Precis som författarna skriver är det förskolepolitikens införande i Sverige som förenar barns uppväxt i dag. Skolverket som tillsynsmyndighet kan för vårdnadshavare ytterligare ha förstärkt bilden av att förskolan är skolförberedande vilket innebär att barn behöver vara på förskolan för att delta i förskolebarndomen. Se hemmet som den plats barnet ska växa upp i skulle kunna innebära att

synen från samhället men även utifrån deras plikt som vårdnadshavare mot sitt barn att de begränsar barnets uppväxt och barndom. Det skulle också kunna innebära att barnet inte har de kunskaper med sig när de ska börja skolan som samhället kräver. Ansvaret blir då ett helt annat för vårdnadshavare som väljer att stanna hemma med sina barn. De måste fostra och utbilda sitt barn själva utan delat ansvar med samhället i form av förskolan som institution.

Lindgren & Söderlind belyser i sin bok vikten av kvalitetsperspektivet. Förskolor i Sverige idag har hemsidor där resultat från föräldraenkäter presenteras som ett kvalitetsmått. Även skolverket har hjälpt till att ta fram webbaserade verktyg, där vårdnadshavare kan jämföra verksamheter utifrån specifika mått, så som barngruppens storlek, organisationsform och pedagogisk inriktning. Motivet är enligt skolverket att politiker och vårdnadshavare ska finna information om förskoleverksamheten i sin kommun (Lindgren & Söderlind 1995, s. 137). Denna typ av information skulle den ha hjälpt Wilmas båda vårdnadshavare då jag uppfattar det som att de har en stor oro kring barngruppens storlek? Självklart är det möjligt att de väljer den omsorgsformen som har lägst antal barn per pedagog. Men här vill jag åter komma tillbaka till mina tankar kring konsekvenserna av institutionaliseringen när privata aktörer under 90-talet fick ansöka om ekonomiskt bidrag. Den politiska majoriteten i din kommun styr vilka som ska få bedriva verksamhet, vilket tydligt begränsar valet av olika omsorgsformer. Tänker vi då över en längre period kan detta skrifa minst två gånger under ett barns förskole tid. Det styrs av valresultatet, det politiska styret i kommunen, hur mandaten fördelas mellan de olika partierna. Förskolan är en politiskt styrd organisation och det påverkar också vårdnadshavarnas möjligheter till val av omsorgsform. Både Wilmas och Joakims vårdnadshavare kan alla ha blivit påverkade av sin omgivning i valet av förskola. Kvalitetsmätningar i föräldraenkäter är en sak som publiceras offentligt på hemsidor, men även samhällsmedborgarnas värderingar sprids via alla sociala forum idag. Jag kommer senare att återkomma till mina tankar kring hur resultat av föräldraenkäter och den mediala bilden kan problematisera förskolans möjlighet till ett gott samarbete med familjen.

En förskola med gott rykte och en positiv bild som målas upp i sociala medier blir kanske även den betydelsefull i valet av omsorgsform för ditt barn. Håkan kan ha tagit del av det offentliga resultatet från enkäten och sina övriga sociala forum. Förskolan Stranden har utbildade pedagoger och föräldrarna är nöjda med utbildningen och omsorgen. Allt detta framgår på kommunens hemsida. Han väljer att köpa tjänsten, går dit och bildar sig en uppfattning, blir nöjd och känner sig redo att lämna sin son. Han som brukare i kommunen informerar mig som pedagog, utövare i kommunens tjänst, att han nu lämnar över ansvaret för sin son när han själv behöver utföra sitt arbete i samhällets tjänst. Wilmas vårdnadshavare

väljer att trots kvalitetsmätningar och all information på hemsidan ifrågasätta och visa sin oro över förskolans stora grupper. Jag uppfattar att de är påverkade av den politiska debatten och vill tydligt visa det. De lyfter fram det som ett problem som måste diskuteras innan de är redo att lämna över ansvaret för Wilmas utbildning till oss på Stranden. I mötet med mig på inskolningssamtalet lyckas jag förmedla ett lugn och ett hopp om att försöka finna en plats till Wilma i barngruppen. Trots att jag själv tvivlar och funderar kring hur det pedagogiska arbetet ska påverkas av stora barngrupper. Sofie bekräftar för mig efter en dag att hon känner sig lugnare och efter att själv ha sett att denna omsorgsform fungerar för Wilma. Mina berättelser visar på två olika vårdnadshavares ytterligheter. Men de båda accepterar och fogar sig i samhällets struktur och uppbyggnad genom historien att barndomen är en del av institutionaliseringen i Sverige. Det skulle kunna innebära att sett ur ett historiskt perspektiv representerar vårdnadshavarna i min berättelse dagens förväntan och fogar sig i strukturen som styrs av samhällets förväntningar och behov, samt det politiska styret.

Men jag ställer mig frågan med utgångspunkt i mina båda berättelser hur ser ansvaret för barnets fostran och utbildning ut i samarbetet mellan familj och förskolan som en samhällstjänst?

5.3 Ansvaret för barnet mellan familj och förskola

När jag har läst och satt mig in i förskolepolitiken har jag insett att alla dessa genomförda utredningar har haft olika stor historisk betydelse för förskolan som institution. Jag väljer nu att titta närmare på dels ”Barnstugeutredningen” från 1972 och det ”Pedagogiska programmet för förskolan” som togs fram 1986, för att försöka söka efter en förståelse kring vad är det som haft betydelse i dessa två utredningar när det gäller den gemensamma barndomens institutionalisering. Med förskolepolitiken som utgångspunkt vilken roll får barnen, vårdnadshavarna och personalen i förskolan? Hur ser det fördelade ansvaret ut mellan familj och samhälle?

Jag börjar med ”Barnstugeutredning”, varför skulle den genomföras och vem fick uppdraget? Beslut att genomföra ”Barnstugeutredningen” togs i april 1968, uppdraget var att utreda frågor rörande barnstugeverksamheten i Sverige, en av dessa frågor är gällande introduktionen i förskolan. Under utredningens gång fick de tilläggsdirektiv, bland annat att utforma riktlinjer av kommunala barntillsynsplaner och utreda frågan om fortbildning för personal.

Inledningsvis börjar jag läsa om betänkandet och direktiven kring relationen föräldrar – personal, att utredningen bör pröva formerna och omfattningen kring förskoleverksamheten

och hur den på sikt kan komma alla barn till del. Stor utbyggnad krävs så alla barn får ta del av verksamheten före inträdet i grundskolan, men även för att möjliggöra för förvärvsarbetande föräldrar att få hjälp med tillsyn av sina barn under dagarna (Socialdepartementet 1972, s.17). I kapitel ”3.6, Relationen föräldrar – personal”, nämns det för första gången i samband med förskolan behov av samverkan mellan föräldrar och personal för att ”barnet skall kunna knyta an känslomässigt och utveckla en tillit även till andra vuxna än föräldrarna” (Socialdepartementet 1972, s.138).

Det nämns i utredning att en god relation mellan föräldrar och personal ska baseras på en förståelse kring hur den andra partens del i förhållandet till barnet ser ut. Att ur ett uppfostringsperspektiv ha förväntningar på barnet i framtiden är olika ur personal och förälderns syn. Föräldern lägger fokus på att fostra barnen som finns i familjen medan personalen är yrkesinriktade fostrare som handleder och ständigt möter nya barn i förskolan. Det kan innebära en fara i att föräldrar skjuter över ansvaret för fostran till fackutbildad personal. Personalen ska stötta föräldern i sin föräldraroll genom att låta föräldern själv arbeta fram lösningar gällande relationerna till sitt barn. Det blir då inte relevant att personalen ska ge råd i uppfostran (Socialdepartementet 1972, s.138-139). Åter då till min fråga gällande hur ansvaret ser ut mellan hem och förskola som en samhällstjänst. Förälderns ansvar är enligt barnstugeutredningen att fostra medan personalen som är yrkesinriktade fostrare ska handleda. Som jag tidigare varit inne på, i utredningen förstärks pedagogens roll genom att förtydliga och förstärka skillnaden mellan fostran i hemmet och fackutbildad personal.

Vidare i utredningen nämns betydelsen av att ha introduktionssamtal med föräldrarna. Ett samtal där grunden för fortsatt samverkan i förskolan byggs upp och där, båda parter lämnar upplysningar kring barnet som är relevanta, vad gäller framskridande av utveckling, barnets uppväxtförhållanden, vanor och egenskaper för att personalen ska kunna bilda sig en ungefärlig bild av hur föräldrarna uppfostrar sitt barn. Lika värdefullt är det att föräldrarna får en bild av personalens arbetsbakgrund och den generella synen på uppfostran. Första samtalskontakten är av största vikt, den har betydelse för den fortsatta kontakten mellan föräldern och personalen. Det är då av yttersta vikt att personalen behärskar samtalsmetodik, inte enbart tolkar det som direkts sägs utan även det som uttrycks (Socialdepartementet 1972, s.140). Här understryker utredningen vikten av att ha en tydlig och bra överlämning mellan hem och förskola. För att vi ska kunna ha ett delat ansvar för barnet krävs det att båda parter möts i ett samtal. Samtalet ska innehålla information från båda parter gällande synen på uppfostran. Det understryks även vikten av att personalen behärskar att tolka både det som sägs men även det som enbart uttrycks. Kan det vara så att min kollega Therese missade något

som inte uttalades av Håkan under introduktionssamtalet? Det är en fråga som kommit upp i skrivgruppen när vi reflekterat kring min text. Om svaret på den frågan blir, ja. Då tolkar jag det som att utifrån vad som hände i min berättelse kan detta behov kvarstå, betydelsen av att ha kunskap i samtalsmetodik vid första samtalskontakten.

Utredningen skriver vidare att miljöförändringar är svårt för barnet som inte har erfarenhet nog att förstå konsekvenserna av miljöbytet. Det gör att en försiktig introduktion i förskolan för barnet är nödvändig, men även för föräldern som kan få känna en trygghet i att barnet trivs och funnit sig tillrätta i den nya miljön. Upplysning kring dessa frågor krävs sannolikt, dels från personalen till föräldern men även från samhällets sida till både arbetstagare och arbetsgivarorganisationer (Socialdepartementet 1972, s.141). I ”Barnstugeutredningen” är det enligt det jag läst första gången som ordet inskolning nämns. Där belyser de vikten av att barnet behöver sin trygghet i form av vårdnadshavare som länk till att kunna lita och känna trygghet hos annan vuxen. Vårdnadshavaren behöver även de uppleva hur barnet har det på förskolan för att känna sig trygg i att lämna varje dag för att arbeta. Arbetsgivarorganisationer behöver upplysning om behovet för vårdnadshavare att få vara med under inskolningen av sitt barn på förskolan. Håkan i min berättelse blir här en representant för de vårdnadshavare som har press på sig från arbetsgivaren, vilket kan få till följd att det brister i tid att slutföra inskolningen. Detta var ett ställningstagande som de redan på mitten av 70-talet ville hjälpa vårdnadshavare med. Personalen skulle informera och upplysa vårdnadshavaren om vikten av inskolning och samhället skulle ta sitt ansvar att informera arbetsgivaren.

Klart att jag nu efteråt funderar kring Håkans situation under inskolningssamtalet dagen innan hans starka reaktion i hallen. Behöver vi på förskolan se över våra rutiner kring inskolningssamtalet och få vårdnadshavare att förstå vad syftet verkligen är? Vikten av att prata om barnet som person men att det även är av yttersta vikt att den av vårdnadshavarna som ska delta under inskolningen behöver delta på samtalet. Detta för att förstå sin betydelse av närvaro under de tre första dagarna. Jag som pedagog när jag planerar inför inskolningen behöver bli tydligare och planera in vårdnadshavarnas del i arbetet. Ett aktivt deltagande där vårdnadshavarna har en uppgift kanske också kan göra att de känner sig delaktiga och behövda på ett helt annat sätt. Jag har självklart i min planering haft barnen i fokus men att vårdnadshavaren är ett tillsammans med barnet under de tre första dagarna måste även det bli betydelsefullt för mig i min planering. Det kanske hade känts mer meningsfullt för Håkan att delta även dag två på inskolningen med Joakim om han varit en del av den planerade verksamheten. Genom att få informationen i förväg vad hans roll blir i den planerade

verksamheten för dagen. Håkan representerar här för mig de vårdnadshavare som under inskolningen känner att de befinner sig i för dem en okänd värld. Tydligare information med syfte och innehåll på inskolningssamtalet, men även en tydlig del i den planerade verksamheten under inskolningen skulle kunna ytterligare förstärka det framtida samarbetet mellan hem och förskola generellt.

Regeringen gav Socialstyrelsen i uppdrag att utarbeta ett ”Pedagogiskt program för förskolan” i januari 1986. Uppdraget gavs till Socialstyrelsens pedagogiska råd samt en referensgrupp särskilt sammansatt för ändamålet (Socialstyrelsen 1987, s.3). Det är upplagt som ett ramprogram för förskolan innehållande två delar. Jag blir nyfiken på att titta närmare på del 1 under överrubriken, ”Arbetsättet i förskolan”, med underrubrik ”Förskolan och föräldrarna” (ibid. s.6).

I utredningen står det att förskolan ska vara ett komplement till hemmet, för barnet fyller förskolan och familjen olika funktioner. I familjen bygger barnet upp relationer och får sin grundläggande bekräftelse på sig själv som person. Ur närhet och beroende byggs tillit, trygghet, identitet och självständighet. I förskolan vidgas sedan perspektivet, där ska barnet upptäcka världen, utveckla sina kunskaper och färdigheter. Barnet får även nya förebilder både bland de vuxna och övriga barn (Socialstyrelsen 1987, s.53-54).

Verksamheten i förskolan ska ta hänsyn till barnets verklighet utanför förskolan. Förskolans arbete med barnen måste därför ske i nära samarbete med föräldrarna. Föräldrarna har rätt att delta i planering och genomförande av verksamheten. I förskolan ska föräldrar kunna lämna sina barn i trygg förvissning om att personalen känner och förstår barnen och kan stödja dem allt efter deras utvecklingsnivå. (Socialstyrelsen 1987, s.54)

Wilmas båda vårdnadshavare som jag mötte på inskolningssamtal, där måste jag ha gjort precis det som de skrev om i pedagogiska programmet och i citatet ovan, tagit ”hänsyn till barnets verklighet utanför förskolan”. Jag bemöter vårdnadshavarnas oro, dels kring förskolan ur ett mediaperspektiv men även ger dem möjlighet att diskutera sina egna frågor kring hur de tror och hört att förskolan har för förväntningar på vårdnadshavare. För att sedan visa upp ett arbetsätt under inskolningens första dag som för Sofie blir en bekräftelse på att här kommer Wilma att finna trygghet.

Socialstyrelsen skriver vidare om vikten av att det finns broar mellan hem och förskola, det vill säga ett gott samarbete mellan föräldrar och personal. Detta samarbete ska byggas utifrån en insikt i vilken betydelse hemmet och förskolan har för roll i barnens liv. Det är kravet på en sammanvägning mellan det enskilda barnet och hela barngruppen som präglar kulturen på förskolan. Den kan stämma väl överens med familjens tankar och förhållningssätt, men kan även kännas främmande. Med hjälp av personalens grundläggande respekt för föräldrarnas kompetens och ansvar att fostra sina barn enligt deras traditioner, normer och värden känner föräldern barnet bäst. Personalen känner barnet i förskolan utifrån synen på det enskilda barnet i gruppen (Socialstyrelsen 1987, s.54). Tänker då på Håkan som enligt mitt sätt att se på inskolningen lämnar innan broarna hunnit byggas. Han är enligt mig redo att lämna Joakim innan ett samarbete har byggts upp som utredningen beskriver är en förutsättning för ett gott samarbete mellan hem och förskola.

I ”Pedagogiska programmet för förskolan” står det vidare beskrivet om förskolans ansvar i att nå varje förälder. Att det skapas en länk mellan förskolan och hemmet kring varje enskilt barn är personalens ansvar. Under invänjningstiden ges barn och föräldrar möjlighet att bekanta sig med förskolans miljö och personal. Personalen förväntas då presentera verksamheten, lära känna barn och föräldrar (Socialstyrelsen 1987, s.55-56).

I båda dessa utredningar skrivs det om betydelsen av ett gott samarbete mellan hem och förskola, ett ansvar som ska delas mellan det enskilda barnets båda vårdnadshavare och personalen. Det betyder att hemmet har ansvar för att bygga relationer, få barnet att känna sig bekräftat och utifrån det bygga upp sig själv och lära känna sig själv. I förskolan ska barnet upptäcka, utvidga och utvecklas i världen gemensamt som grupp. Det här är kanske en viktig punkt för mig i min blivande roll som förskollärare, att finna balansen mellan varje individ mot synen av barnen i grupp. Rädslan för att bli en förskollärare som bedriver tillsynspedagogik som debatten löd på 70-talet finns i mig. Med den nya läroplanen som träder i kraft i samband med att jag får min lärarlegitimation ställer helt andra krav på mitt sätt att planera och genomföra det pedagogiska arbetet än vad ”Barnstugeutredningen” och ”Pedagogiska programmet för förskolan” skriver om. Jag återkommer till dessa tankar i nästa del av reflektionen.

Ninni Wahlström professor i pedagogik vid Institutionen för utbildningsvetenskap på Linnéuniversitet har skrivit boken *Läroplansteori och didaktik*. Hon skriver att förskolans läroplan ”Lpfö 98” var en processororienterad läroplan till viss del (Wahlström 2018, s.113). Tyngdpunkten i en processororienterad läroplan ligger på beskrivningar av de

utvecklingsprocesser som är önskvärda dels för ett samhällsdeltagande men även på varje persons egen tillväxt. Innehållet lämnas åt professionen att anpassa utifrån elevernas intresse och behov. Själva läroplanens innehållsmässiga fokus är på utveckling och process (ibid. s.83-84). Wahlström förklarar vidare att en processorienterad läroplan utgör en nödvändig grund till en läroplan som är kompetensfokuserad vilket hon betraktar att ”Lpfö 98” har tydliga drag av. Karaktäristiskt för kompetensfokuserad läroplan är att verksamheten tar form som teman och projekt i en verksamhet som är gruppbaserad. Gruppen har stort inflytande över innehåll och aktivitet, där fokus riktas mot utvecklingen av de kompetenser som varje enskilt barn har eller bör ha utifrån sin ålder. Miljön ska vara inbjudande och främja lek och ett lustfyllt lärande där verksamhetens tid och plats är svagt reglerat. Utvärderingen av den kompetensfokuserade modellen sker direkt i de pedagogiska aktiviteterna (ibid. s.114). Jag tolkar det då utifrån Wahlströms tolkning att med ”Lpfö 98” som styrdokument i förskolan läggs stort ansvar på de som är professionella att anpassa verksamheten utifrån varje enskild individ där fokus ska vara på utveckling och process. Där gruppbaserad verksamhet tar form i teman och projekt utifrån intresset i gruppen, där uppgiften blir att lägga fokus på utveckling hos varje enskilt barn utifrån deras kompetenser för att skapa en progression. Wahlström skriver sammanfattningsvis att hon anser utifrån ett historiskt perspektiv där förskolan gått från att tillhöra socialstyrelsen till att nu ansvarar utbildningsdepartementet, anser hon att det finns en tydlig koppling mellan behovet av framtida arbetskraft och förskolans organisation och innehåll. Hon anser även att förskolan gått från en diskurs där det talades om lek och omsorg till att det i större utsträckning idag talas om att barn ska lyckas i skolan (Wahlström 2018, s.129). Det här är kanske en viktig punkt för mig i min blivande roll som förskollärare, att finna balansen mellan varje individ mot synen av barnen i grupp. Rädslan som finns i mig att inte räcka till för varje individ i dagsläget. Stora barngrupper i förskolan, kanske kommer det tvinga mig att finna ett arbetssätt som gör det möjligt att utbilda och undervisa en grupp av barn, större till antalet än idag där varje individ kan utveckla sina egna kompetenser. Här skapas det en krock i mitt huvud mellan individ och grupp. Detta då diskursen på förskolan enligt Wahlströms tolkning tenderar åt att handla om att förskolan ska skapa förutsättningar att varje barn ska lyckas i skolan genom en utbildning och undervisning i grupp under förskole tiden. Detta för att kunna bli en deltagande samhällsmedlem som bidrar med sin arbetskraft allt enligt samhällets behov och utveckling. Hon skriver enligt mig dels om det delade ansvaret för utveckling och utbildning mellan familj och förskolan, men även om att läroplanens införande bidrog till att skapa övergången mellan familjen och skolan. Snart är jag färdig förskollärare och kommer att möta många vårdnadshavare med olika syn på hur jag

ska ta hand om utbilda och ge omsorg till deras barn. Det innebär att jag måste sätta mig in i på vilket sätt ändringarna i nya läroplanen ”Lpfö 18” kan påverka mina förutsättningar.

5.4 Den nya läroplanens ändrade formuleringar

Jag väljer här att jämföra *Läroplan för förskolan Lpfö 98 reviderad 2016* med *Läroplan för förskolan Lpfö 18* som träder i kraft 1 juli 2019. Jag vill lyfta fram och påvisa vissa skillnader i formuleringar och vad det kan tänkas få för konsekvenser i mitt uppdrag som förskollärare. Men även vad det har för betydelse för samhällets syn på förskolan ur ett perspektiv där enbart den pedagogiska utbildningen styr verksamheten och dess innehåll, eller ur ett omsorgsperspektiv där enbart omsorgen om barnet och gruppen styr innehållet. Det går även att tänka sig en kombination av dessa två och det är väl det som talar för att det behövs en gedigen pedagogisk utbildning för att bedriva verksamhet ämnad för barnen, som jag skrev om i början av min uppsats. I ”Lpfö 98” står det under rubrik ”1. Förskolans värdegrund och uppdrag” med underrubriken, ”Grundläggande värden”:

Att hävda grundläggande värden kräver att värderingarna tydliggörs i den dagliga verksamheten. Verksamheten ska bedrivas i demokratiska former och därigenom lägga grunden till ett växande ansvar och intresse hos barnen för att de på sikt aktivt ska delta i samhällslivet. (Skolverket 2016, s.4)

I ”Lpfö 18” står det under samma rubrik ”1. Förskolans värdegrund och uppdrag” med underrubriken, ”Grundläggande värden”:

Utbildningen ska genomföras i demokratiska former och lägga grunden till ett växande intresse och ansvar hos barnen för att aktivt delta i samhället och för en hållbar utveckling – såväl ekonomisk och social som miljömässig. (Skolverket 2018, s.5)

Har det någon betydelse att det i den reviderade läroplanen från 2016 står att barnen på sikt ska delta i samhällslivet mot ”Lpfö 18” där det står att barnen aktivt ska delta i samhället? Jag tänker att på sikt innebär för mig att det är ett mål som ska strävas mot, göra barnen redo för samhällslivet och allt vad det kan betyda för barnen. Medan ”aktivt delta” betyder att de i dagsläget ska vara aktiva och delta i samhället. Betyder det att ”Lpfö 18” tydligare talar om att barnen behöver delta i förskolan? Detta för att ges möjligheten att aktivt kunna delta i

samhället gemensamt med andra i en förberedande skolform. Förskolan blir då en förberedande skolform som genom denna formuleringsändring tydligt talar om att barnen behöver utbildning i att delta i samhället redan från att de är i de yngre åldrarna. Det gör förskolan till en del i den tidiga institutionaliseringen av barnet.

Jag väljer att plocka ut ytterligare två citat ur ”Lpfö 98”, och ”Lpfö 18” för att belysa skillnaden. Dessa två citat finns i båda läroplanerna under rubriken ”2.4 Förskola och hem”:

Vårdnadshavare har ansvaret för sina barns uppfostran och utveckling. Förskolan ska komplettera hemmet genom att skapa bästa möjliga förutsättningar för att varje barn ska kunna utvecklas rikt och mångsidigt. Förskolans arbete med barnen ska därför ske i ett nära och förtroendefullt samarbete med hemmen. Föräldrarna ska ha möjlighet att inom ramen för de nationella målen vara med och påverka verksamheten i förskolan. Att förskolan är tydlig i fråga om mål och innehåll är därför en förutsättning för barnens och föräldrarnas möjlighet till inflytande. (Skolverket 2016, s.13)

I ”Lpfö 18” står det:

För att skapa bästa möjliga förutsättningar för att barnen ska kunna utvecklas rikt och mångsidigt ska förskolan samarbeta på ett nära och förtroendefullt sätt med hemmen (Skolverket 2018, s.17)

Förändringen i formuleringen tolkar jag som att ett samarbete på ett nära förtroendefullt sätt är förskolans uppdrag att utföra. Textändringen och strykningen om att förskolan är ett komplement till hemmet innebär i mitt sätt att tolka att det tydligare tagits ett kliv åt att förskolan ska ses som en del av institutionaliseringen av barndomen. I hemmet får barnet kärleken och socialiseringen med tillhörande uppfostran som människa och individ, sedan är det i förskolan som samhället vill och behöver utveckla människan till att bli en samhällsmedlem. Vad samhället behöver och kräver av sina medlemmar styr sedan av förskolans styrdokument, hur och på vilket sätt vi som arbetare i samhällets tjänst ska bidra till utbildningen i den institutionaliserade barndomen. Förskolans många reviderade styrdokument och dess innehåll tolkar jag som att de över tid är påverkade och influerade av vad som är aktuellt inom forskning och pedagogiska inriktningar i samhället. Det anser jag är en

viktig del i tanken att förskolan är en del av den institutionaliserade barndomen. Vi samlar många på samma plats som styrs och leds av utbildade som alla verkar och följer mål och riktlinjer enligt ett landsövergripande dokument, allt efter vad samhället behöver för några medlemmar.

Åter till min berättelse och Håkan som för mig representerar den del av vårdnadshavare som gör som samhället vill. Han söker förskoleplats för att ge sitt barn institutionalisering som krävs för att utvecklas som människa och samhällsmedlem. När vårdnadshavaren läser förskolans mål under ”Förskola hem” i nya läroplanen, talar den om att bästa förutsättningarna för sitt barns utveckling är genom ett nära samarbetet på ett förtroendefullt sätt med förskolan. Meningen med att ifrågasätta eller fundera på under inskolningen hur och på vilket sätt verksamheten ska bedrivas känns tämligen onödigt. När jag känner mig redo att lämna mitt barn talar jag om detta och förväntar mig att samarbetet där och då tar sin början, för att sedan kunna lita på att riktlinjer för förskollärare följs på mitt barns förskola. Allt enligt gällande styrdokument, att vårdnadshavaren ska ges möjlighet att utvärdera utbildningen aktivt (Skolverket 2018, s.17). Synen enligt min tolkning blir då som jag tidigare varit inne på att vårdnadshavaren köper en tjänst, om den sedan inte uppfyller mina krav ges det för mig tillfälle till att utvärdera utbildningen.

Åter till Wilmas båda vårdnadshavare som får representera de vårdnadshavare som är starkt kritiska till den politiska styrningen av verksamheten från början. De har format och skapat sin uppfattning om hur förskolan är som institution redan innan de själva bildat sig en egen uppfattning, dels genom media men även samhällsmedlemmars olika sociala forum. Kvalitetsmätningar och den mediala bilden kan enligt min syn att se på det påverka och forma min möjlighet till att skapa ett gott förtroendefullt samarbete med hemmet i samhällets tjänst. Jag anser att kvalitetsmätningar och medias bild många gånger kan vara missvisande vad det gäller synen på hur verksamheten bedrivs och utförs. Verksamheten ska jag sedan försvara och förklara för vårdnadshavare redan vid första mötet inför familjens start på förskolan, utifrån hur jag uppfattar och tolkar det som sägs och det som är uttalat mellan oss, utan att de själva bildat sig en egen uppfattning av verksamheten.

I *Läroplan för förskolan Lpfö 98 reviderad 2016* under rubriken ”2.4 Förskola och hem” står det formulerat att förskolläraren ansvarar för ”att varje barn tillsammans med sina föräldrar får en god introduktion i förskolan” (Skolverket 2016, s.13). Men i ”Lpfö 18”, under samma rubrik nämns inte introduktion överhuvudtaget. För mig är det uppenbart att

fokus i nya läroplanen för mig ligger på utbildning och undervisning vad det gäller mitt uppdrag som pedagog på förskolan. Nu nämns inte längre verksamhet utan utbildning och undervisning. Jag citerar:

I utbildning ingår undervisning. Undervisningen innebär att stimulera och utmana barnen med läroplanens mål som utgångspunkt och riktning, och syftar till utveckling och lärande hos barnen” (Skolverket 2018, s.7).

Förskolläraren ska ansvara för det pedagogiska innehållet i undervisningen och för att det målinriktade arbetet främjar barns utveckling och lärande. Förskolläraren har därmed ett särskilt ansvar i utbildningen som arbetslaget genomför gemensamt. (Skolverket 2018, s.7)

Omformuleringen som innebär en inriktning mot utbildning och undervisning tolkar jag det som att styrdokumentet tar ytterligare ett kliv ifrån omsorgen, som tidigare i århundraden varit viktiga i arbetet med att ta hand om Sveriges yngsta medborgare.

Håkan, Joakims pappa, får representera de vårdnadshavare som ser på förskolan som en institution, det vill säga första steget i utbildningstrappan. På förskolan ska mitt barn få den utbildning och undervisning som är nödvändig för att utvecklas och bli en god samhällsmedborgare. Hans reaktion mot mig som pedagog i samhällets tjänst på förskolan att nu är mitt barn redo att bli lämnad här, är då helt logisk. Jag är utbildad förskollärare, med ”Lpfö 18” som styrdokument, jag har i uppdrag att ha en dialog om vad som är bäst för det enskilda barnet i denna situation familjen står inför. Vårdnadshavaren anser sitt barn vara redo, det här är det bästa för mitt barn, då ska jag som förskollärare ta vid. Som en del i samhällets tjänst ansvarar jag för det pedagogiska innehållet i verksamheten för det enskilda barnet som jag och mitt arbetslag sedan ska utföra. Detta tar mig tillbaka till Wahlström och hennes tankar kring att införandet av läroplanen i förskolan ytterligare förtydligade förskolans arbete med att länka ihop familjen först med förskolan och sedan med skolan för att gemensamt fostra och utbilda samhällsmedlemmar.

Wilmas vårdnadshavare får representera den gruppen av vårdnadshavare som tvivlar på förskolans förmåga att se alla barn. Det behöver inte betyda att de tvivlar på förskolans styrdokument och formulerade mål utan att de är ifrågasättande mot gruppens storlek som deras barn ska undervisas i. Kanske är det så att fokuset, som för Wilmas vårdnadshavare kan uppfattas som att det ligger mer på att pedagogiskt vårda och se Wilma som person, medans

Joakims pappa lägger fokus på förskolans krav att pedagogiskt utbilda. Samhället förväntar sig att barn ska gå i förskolan och sedan skolan för att få utbildning. De båda grupperna av vårdnadshavare har alla samma bild av uppdraget till förskolläraren att, planera det pedagogiska innehållet så att verksamheten passar alla barn och anpassa strukturen efter antalet i gruppen, allt enligt styrdokument.

Åter till min tredje fråga, nya läroplanen ”Lpfö 18” hur påverkar ändringarna mitt nya uppdrag som förskollärare?

5.5 Min blivande roll som förskollärare med ”Lpfö 18”

Jag måste under inskolningssamtalet fokusera på mitt ansvar och uppdrag, trots alla känslor som finns i rummet. Jag förväntas i mitt uppdrag som förskollärare kunna uppföra mig professionellt. Som innebär där och då att kunna kontrollera mina känslor, behålla lugnet och ingjuta hopp hos vårdnadshavarna. När jag sedan står där i hallen med Sofies blick stadigt titta in i mig denna gång utan tårar, försöker jag snabbt tänka vad som hänt idag, vad ska jag säga för att lugna och ingjuta hopp. Det enda jag hör mig själv tänka är, snälla det som finns inuti mig hjälp mig. I mötet med vårdnadshavaren som genom sitt agerande och ifrågasättande får mig att känna mig liten, ensam och osäker, måste jag trots mina känslor stå kvar, vara lugn och professionell. Jag har en förväntan på mig utifrån min yrkesroll som förskollärare men även i mitt yrkesutövande i samhällets tjänst. Tur att jag då hade en själens fågel som hjälpte mig. Jag ville öppna tystlådan, bara titta och hoppas på att det ordnar sig. Där och då fick jag kanske hjälp av själens fågel att öppna pratlådan som tog mig ur situationerna när jag möter vårdnadshavarna.

Själens fågel är en bok som jag kom i kontakt med när jag gick en kurs i att bearbeta sorg i början av 90-talet, boken saknar dock sidnummer vilket gör att jag refererar utan sidhänvisning. Jag hade precis gått ut gymnasiet som färdigutbildad barnskötare men kunde inte ana att denna boks innehåll skulle ha betydelse för mig när jag sitter och skriver min uppsats som snart färdig förskollärare. Med många års praktiskt yrkesutövande, möten med olika skilda människoöden, ett yrkesliv med skilda politiska beslut och läroplan med flertalet revideringar bakom mig, kände jag ett behov av att läsa denna bok igen.

Boken illustrerar själen i mig som en fågel stående på ett ben. Fågeln består av massor av lådor fyllda med känslor och sinnestillstånd, som jag själv eller fågeln kan öppna i mig. Lådorna stängs och låses dock alltid av själens fågel. Efter att ha läst boken igen har jag valt att ta med ett citat ur boken för att det illustrerar hur jag omedvetet måst ha fått hjälp att agera och styras i mina båda berättelser.

Ibland kan man välja själv, göra tecken åt fågeln vilka lådor den ska ha låsa och vilka som ska låsas upp. Men ibland är det fågeln som bestämmer. Man vill till exempel vara tyst och göra tecken till fågeln att öppna lådan med tystnad, men då öppnar den på eget bevåg lådan med prat, och då pratar man och pratar fast man inte vill (Michal Snunit 1998).

Jag ser min själens fågel som ett stöd i mötet med barnen och deras vårdnadshavare när de i sitt ifrågasättande bemöter mig i min yrkesroll på förskolan. Kanske har jag en själens fågel som personen Anneli där jag har nära känslöband med dem jag möter, men även en själens fågel när jag är yrkesverksamma Anneli. Den yrkesverksamma fågeln hjälper mig och vägleder mig utifrån erfarenhet och förnuft. Den samarbetar med min andra fågel som stänger igen lådor som ska stängas och öppnar andra som behöver öppnas i mötet med människor, jag som blivande förskollärare kommer att vara så mycket av mig själv i mitt dagliga arbete. Där ska jag uppfattas som kunnig och agera utifrån min profession och mitt uppdrag som styrs av ”Lpfö 18”. För många och även för mig innebar den första kontakten med ordet undervisning att nu tar skolverket ett ännu tydligare steg mot att förskolan är en skolförberedande verksamhet. Jag och mina kollegor på förskolan måste sätta oss in i och förstå vad det innebär för förskolan att vi ska utbilda genom att undervisa. Vi kan även ställa oss frågan, har vi bedrivit undervisning av barn i förskolan innan det blev ett begrepp i vårt nyaste styrdokument? Genom att försöka bryta ner ordet vill jag försöka påvisa att vi jobbat med undervisning i förskolan under många år. Vi ska under-visa, visa och stötta underifrån barnens tankar, funderingar och undringar för att de ska komma vidare på sin väg till ny kunskap.

6. Slutord

När jag började skriva min vetenskapliga essä ville jag finna en berättelse som för mig gestaltade ett eller flera dilemman som jag många gånger kommer att återkomma till i mitt yrkesverksamma liv. Just övergången för familjen från hem till förskola är en period som upplevs såsom glädjefylld, sorgsen, ifrågasättande, förväntansfull och i många fall som något som familjen måste ta sig igenom. I denna skrivprocess som en vetenskaplig essä kräver, har jag pendlat mellan hopp och förtvivlan, närhet och distans. Den utforskande reflekterande delen där jag försökt att historiskt ta mig igenom vad som påverkat vårdnadshavarnas idag nästintill ända val att låta sitt barn delta i en institutionaliserad barndom. Förskolepolitikens införande i Sverige och hur det påverkat barnen och deras barndom. Arbete med att historiskt

göra en tidsresa i barndomen har fått mig att stanna upp och försöka finna en förankring i mig och min egna familjs situation under den tidsepoken i Sverige. Från min egen start på daghem 1972, ett par timmar i veckan 4 månader gammal så mamma kunde arbeta, fram till att jag som färdigutbildad barnskötare 1990 började arbeta på förskolan. Sverige befanns sig då i en begynnande ekonomisk kris men förskolan byggdes ut i rasande takt. Efterfrågan på förskoleplatser var stor. När jag sedan själv i mitten av 90-talet skulle välja omsorgsform för mitt barn var utbudet i min kommun inte så stort. Det var svårt att få förskoleplats, vi var tvungna att stanna hemma med vår dotter tills kommunen kunde erbjuda oss en plats. Det delade ansvaret mellan familjen och samhället var inte en självklarhet när vi ville, utan efter vad kommunen kunde erbjuda. Vi som familj drabbades av detta dels ekonomiskt men även pressen från våra arbetsgivare att vi skulle tillbaka och jobba.

Det delade ansvaret för barndomen i form av förskolan som en institution speglar sig tyvärr tydligt i mina berättelser. Pressen från arbetsgivaren och rädslan för förskolans möjligheter att se mitt barn. Den delade synen på förskolan att bedriva pedagogisk verksamhet med ett omsorgsperspektiv eller enbart vara en institution som bedriver omsorg. Samhället och medias syn på hur det är och hur du som vårdnadshavare förväntas agera spelar även den en stor roll. Vi påverkas av det vi läser och ser i politiska debatter och medias nyhetsrapportering. Även sociala medier och internets oändliga möjlighet att ge dig som vårdnadshavare en bild av hur du ska välja och vad som är rätt för mitt barn tror jag påverkar barndomen idag.

Förskolepolitikens tanke med att skapa en gemensam arbetsplan på 70-talet som tillslut blev en gemensam läroplan för förskolan ser jag som en positiv inverkan på förskolan som institution. För om nu barnen i Sverige ska växa upp i en gemensam förskolebarndom ska den styras och präglas av forskning, studier och vetenskap som vi vet är bra för våra framtida samhällsmedlemmar. Att skolverket blev tillsynsmyndighet över förskolan tolkar jag som att det fick stor betydelse i tanken att förskolan är en förberedande del till skolan och den allmänna skolplikten. Men vad ska förskolan förbereda barnen inför? Jag har reflekterat mycket kring formuleringsändringar som gjorts, främst gällande övergången mellan hem och förskola men även utbildning, från "Lpfö 98" till "Lpfö 18". Den nya läroplanen innebär för mig att jag ska planera för utbildning i form av undervisning. På vilket sätt ska jag och mina kollegor sedan tolka dessa begrepp och i samspel med vårdnadshavare ha en dialog om detta får framtiden utvisa. Men vi har tillsammans med familjen ett gemensamt ansvar för varje enskilt barn och dess gemensamma barndom i förskolan.

Jag tolkar det utifrån ett historiskt perspektiv att mina dilemman grundar sig i en syn på att förskola är en del av den institutionaliserade barndomen. Många saker har kommit fram i mitt arbete med min text. Vårdnadshavarnas förväntan som influeras av media och sociala forum. Förskolepolitikens hänsyn och ställningstagande gentemot arbetsmarknadens behov i ett Sverige som snabbt förändrades. Hemmet och arbetet blev åtskilda, barnen saknade omsorg och samhället efterfrågade omsorg, uppfostran och utbildning för barnen. Det delade ansvaret för barndomen mellan familj och förskola styrs av den samhälleliga plikten som medborgare känner. Möjligheten till val av barnomsorg för sitt barn styrs efter utbud inte efterfrågan i dagsläget. Det finns i vissa områden kooperativ och familjedaghem kvar men de är få och många kämpar för sin överlevnad. Privata aktörerna driver och ökar ut sin verksamhet i rasande takt men det styrs också på kommun nivå och beroende på politiskt vald styrning. Betydelsen av att skolverket blev tillsynsmyndighet tror jag även det har påverkat synen på förskolan utifrån att den ses som skolförberedande. Hur begreppet utbildning och undervisning i den nya läroplanen som uppdrag kommer att påverka förskolan får framtiden utvisa. Men en sak vet jag, den framtiden i förskolan vill jag som snart färdigutbildad förskollärare vara med och bidra till och påverka hur det talas om förskolans diskurs i framtiden.

Referenser

Alsterdal, Lotte (2014). Essäskrivande som utforskning. I: Burman, Anders (red) *Konst och lärande. Essäer*. Stockholm: Elanders, s. 47-74.

Betänkande. 1968 års Barnstugeutredningen (1972). *Förskolan del 1*. (SOU 1972:26). Stockholm: Socialdepartementet
<https://lagen.nu/sou/1972:26?attachment=index.pdf&repo=soukb&dir=downloaded>

Hammarén, Maria (2018). *Skriva – en metod för reflektion*. Tyskland: Santérus förlag

Lindgren, Anne-Li & Söderlind, Ingrid (2019). *Förskolans historia. Förskolepolitik, barn och barndom*. Malmö: Gleerups utbildning AB.

Lpfö 98 reviderad 2016 (2016). Stockholm: Skolverket.

Lpfö 18, Läroplan för förskolan (2018). Stockholm: Skolverket.

Pedagogiskt program för förskolan (1987). Stockholm: Modin-Tryck
<http://hdl.handle.net/2077/30947>

Snunit, Michal (1998). *Själen fågel*. Trosa: Torsa tryckeri AB

Tallberg Broman, Ingegerd (1995). *Perspektiv på förskolans historia*. Lund: Studentlitteratur

Vetenskapsrådet (2002), *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*
<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Wahlström, Ninni (2018). *Läroplansteori och didaktik*. Falkenberg: Gleerups utbildning AB